

ŞEYYÂD HAMZA'NIN YÛSUF U ZELİHÂ'SINDA YANLIŞ ALGILANAN BİR KELİME ÜZERİNE

In The Şeyyâd Hamza's Yûsuf u Zelihâ
Incorrectly Perceived On The One Word

Ümit Özgür DEMİRCİ*

ÖZ

Şeyyad Hamza'nın *Yusuf u Zeliha* adlı eserindeki *yona* kelimesi, bu eseri yayımlayan araştırmacılarımız tarafından yanlış algılanarak, *yöne* şeklinde okunmuş, *yöne* kelimesi *yöne < yön-e < yön-* "yönelmek" şeklinde düşünülmüştür. Ancak Türkçede "yönelmek" anlamında kullanılan *yön-* diye bir fiil bulunmamaktadır. Bundan dolayı ilgili kelime *yöne* değil *yona* şeklinde okunmalı, *yona < yon-a < yon-* "(kurt vb... yaban hayvanı için) saldırmak, yaralamak, parçalamak" şeklinde değerlendirilmelidir.

Anahtar Sözcükler: *Şeyyad Hamza, Yusuf u Zeliha, yöne, yona, yönelmek.*

GİRİŞ

Bu çalışmada Şeyyâd Hamza'nın *Yûsuf u Zelihâ* adlı eserinin 49. beytinde geçen "*yo-na*" kelimesi ele alınıp değerlendirilecektir. Değerlendirme yapılırken eseri şu ana kadar yayımlayan araştırmacılarımızın ilgili kelimeyi okuma ve anlamlandırmaları verilecek, daha sonra da ilgili kelime ile ilgili kendi okuyuş ve anlamlandırma önerimiz verilecektir.

Eseri 1946 yılında *Yusuf ve Zeliha* adıyla yayımlayan Dehri Dilçin 49. beyti şöyle transkribe etmiştir:

siz varasız dümügesiz oyuna

korğaram kim yûsufuma kurt yöne (Dilçin 1946: 7) Yine eserin sözlük kısmında Dilçin ilgili kelimeyi *yön-* "yönelme, teveccüh etmek, müteveccih olmak" şeklinde açıklamıştır (Dilçin 1946: XXIV).

ABSTRACT

The word 'yona' in Şeyyad Hamza's work *Yusuf u Zeliha* was detected incorrectly and read as 'yöne'. The word 'yöne' was thought as *yöne < yön-e < yön-* "yönelmek". But there is no verb like *yön-* that is used in the meaning of "yönelmek" in Turkish. Because of this the related word must be read as 'yona' not 'yöne'. *yona < yon-a < yon-* should be evaluated as "to attack, to wound, to shred, to pare (of wild animals like wolf etc...)

Key Words: *Şeyyad Hamza, Yusuf u Zeliha, yöne, yona, yönelmek.*

*Düzce Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi, umitdemirci41@gmail.com

Eseri 2008 yılında yayımlayan Osman Yıldız ilgili beyti şöyle transkribe etmiştir:

*siz varasız dümügesiz oyuna
 kırkaram kim yûsufuma kırt yöne* (Yıldız 2008: 204)

Yıldız eserin dizin kısmında ise ilgili kelimeyi şöyle açıklamıştır; *yöne* < *yön-e* < *yön-* “yönelmek” (Yıldız 2008: 528).

Eseri daha sonra yayımlayan Ümit Özgür Demirci- Şenol Korkmaz da ilgili beyti şu şekilde transkribe edip Türkiye Türkçesine aktarmışlardır:

*siz varasız dümügesiz oyuna
 kırkaram kim yûsufuma kırt yöne*

“Siz oyuna dalarsınız, bu arada Yusuf’uma kurt yönelir, diye korkuyorum” (Demirci-Korkmaz 2008: 89). Yine eserin dizin kısmında ilgili kelimeyi *yöne* < *yön-e* < *yön-* “yönelmek” şeklinde açıklamışlardır (Demirci-Korkmaz 2008: 410).

Eseri yayımlayan İbrahim Taş da ilgili beyti şöyle transkribe ederek, Türkiye Türkçesine aktarmıştır.

*siz varasız dümügesiz oyna
 kırkaram kim yûsufuma kırt yöne*

“Siz gidersiniz, oyuna dalarsınız; korkarım Yusuf’uma kurt gelir, dedi (Taş 2008: 141). Taş, eserin dizin kısmında ilgili kelimeyi *yöne* < *yön-e* < *yön-* “yönelmek” şeklinde açıklamıştır (Taş 2008: 519).

Eseri, *Destân-ı Yûsuf* adıyla yayımlayan Emin Eminoğlu’nun çalışmasında muhtemelen baskı hatası sebebiyle ilgili beytin transkribi çıkmamış; ancak eserin dizin kısmında Eminoğlu, bu beyitte geçen ilgili kelimeyi *yöne* < *yön-e* < *yön-* “yönelmek” şeklinde açıklamıştır (Eminoğlu 2008: 370). Bu açıklama, ilgili eserde Eminoğlu’nun da bu kelimeyi *yöne* şeklinde okuduğunu ve *yön-* filinden geldiğini kabul ettiğini göstermektedir.

Şimdi ilk olarak Türkçede “yönelmek” anlamında *yön-* fiilinin olup olmadığına bakalım. Eski Türkçeden, Çağdaş lehçelere kadar elimizde bulunan aşağıdaki sözlük ve eserlerin hiçbirinde *yön-* fiili tespit edilemedi. *Divanü Lugat-it-Türk Tercümesi*, *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*, *Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*, *Old Turkic Word Formation*, *Eski Türkçenin Grameri*, *Komanisches Wörterbuch*, *Sang-lax*, *Wörterbuch des Ghaladsch* (Dialekt von Xarrab), *Lugati Çağatai ve Türki Osmâni*,

*Kıpçak Türkçesi Sözlüğü, Kırgız Sözlüğü, Azerbaycan Türkçesi Sözlüğü I, II, Tuva Türkçesi Sözlüğü, Çuvaş Türkçesi-Türkiye Türkçesi Sözlük, Derleme Sözlüğü (1963- 1982): c: I, II, III, IV, V, VI, VII, VIII, IX, X, XI, XII, Kazak Türkçesi-Türkiye Türkçesi Sözlüğü, Drevnetyurskiy Slovar, Altayca-Türkçe Sözlük, Hakaşça-Türkçe Sözlük, Yeni Uygur Türkçesi Sözlüğü, Tuvacanın Söz Varlığı, Özbek Tilinin İzehli Lugati, Yakut Dili Sözlüğü, Karaçay-Malkar Türkçesi Sözlüğü, Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü, Versuch Eines Etymologischen Wörterbuchs der Türksprachen, Türkçe Sözlük (TDK), Misalli Büyük Türkçe Sözlük, Kamus-ı Türkî, Lügat-ı Cûdî, Lügat-ı Nâci, Sözlerin Soyağacı, Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü, Handbook of Oriental Studies. Yine Türk dilinin önemli eserlerinden *Orhon Yazıtları, Şine Usu Yazıtı, Köktürk ve Ötüken Uygur Kağanlığı Yazıtları, Uygurca Altun Yaruk, Türkische Manichaica aus Chotscho I-III, Türkische Turfan-Texte I-X, İyi ve Kötü Prens Öyküsü, Das Uigurische İnsadi Sûtra, Uygurca Sadâprarudita ve Dharmodgata Bodhisattva Hikâyesi, Kutadgu Bilig (indeks), Atabetü'l-Hakayk, Nehçü'l-Ferâdis, Kıssasü'l-Enbiyâ, Türkçe İlk Kur'an Tercümesi, Orta Asya'da Bulunmuş Kur'an Tefsirinin Söz Varlığı (XII.-XIII. yüzyıllar), Gülistan Tercümesi.**

Sadece Tarama Sözlüğünde *yön-* fiili gösterilmiş, burada da *yönel-* fiiline gönderme yapılmıştır. *yönel-* fiiline gittiğimiz zaman, orada *yön-* “yönelmek” anlamındaki kelimeye örnek olarak Dehri Dilçin'in *Yusuf u Zelihâ*'daki;

*siz varasız dümügesiz oyuna
korkaram kim yûsufuma kurt yöne*

okuması verilmiştir (Tarama Sözlüğü 1995: 4685, 4691).

Bütün bu araştırmaların sonucunda şöyle bir yargıya varabiliriz; Türkçede “yönelmek” anlamında *yön-* fiili yoktur. Bizim “yönelmek” şeklindeki kelitemizin kökü *yön* “yön, taraf” anlamındaki isimdir ve *yönel-* < *yön+el-* şeklindedir (Ergin 1997: 181).

Türkçede *yön-* diye bir fiil yoksa, o halde ilgili yerdeki kelime Şeyyad Hamza'nın *Yusuf u Zeliha* adlı eserini yayımlayan araştırmacılarımız tarafından yanlış algılanmış olmalıdır. Eski Uygur Türkçesi eserlerinden *Chuâstuanıft*'te (*Xwâstwanıft*) *yon-* fiili “(canlılara) saldırmak, parçalamak” anlamında geçmektedir: *t(e)ñrim bo beş törlüg tınl(i)g(i)g tural(i)g(i)g ulugka kiçigke tegi neçe korkıt(t)ım(i)z ürkit(t)ım(i)z erser, neçe urtum(u)z yontum(u)z erser... neçe açıt(t)ım(i)z ağrıtt(t)ım(i)z erser, neçe ölürtüm(ü)z erser... “Tanrım, bu beş türlü canlıyı büyükten küçüğe kadar her ne kadar korkuttuk ürktüttük ise, her ne kadar vurduk, (onlara) saldırıp parçaladık ise... Her ne kadar (canlarını) acıttık, ağrıttık ise, her ne kadar öldürdük ise...” (Xwâstwanıft 87-92).*

Yine Memluk Kıpçakçasının önemli eserlerinden olan *Codex Cumanicus*'ta *yon-* fiili “(canlılara) saldırmak, parçalamak” anlamında geçmektedir (K. Grønbech 1942: 126). Şeyh Süleyman Efendi tarafından *Çağatayca Osmanlıca Sözlük* adıyla İstanbul'da yayımlanan, daha sonra İgnaz Kúnos tarafından 1902 yılında Budapeşte'de tekrar yayımlanan bu eserde de *yon-* fiili “(canlılara) saldırmak, parçalamak” anlamında bulunmaktadır (Kúnos 1902: 108). Çağdaş lehçelerde *yon-* fiili “(canlılara) saldırmak, parçalamak” anlamında Yeni Uygur Türkçesinde bulunmaktadır (S. E. Malov 1961: 117).

Yukarıda verdiğimiz örneklerin yanında bizce ilgili kelime şu sebeplerden dolayı; *yöne* değil *yona* şeklinde okunmalıdır ve *yona* < *yon-a* < *yon-* “(yabani hayvan) saldırmak, yaralamak, parçalamak; yontmak” şeklinde anlamlandırılmalıdır.

1) Yukarıdaki beyti kafiye bakımından ele alırsak, birinci mısraı *oyuna* şeklinde bittiği için; ikinci mısraının son kelimesinin bu kelime ile kafiyeli olması için *yöne* değil, *yona* şeklinde olmalıdır.

2) Daha önce belirttiğimiz gibi Türkçede “yönelmek” anlamında *yön-* diye bir fiil yoktur, *yönel-* fiilinin kökeni *yönel-* < *yön+el-* şeklindedir. Yine Eski Türkçeden beri dilimizde *yon-* fiili vardır. Clauson bu fiil ile ilgili şu açıklamayı yapmaktadır: *Genel olarak orijinalde “yontmak” anlamındadır, Köktürkçe içerisinde ve daha sonra bu kelime anlam genişlemesine uğramış ve “yaralamak, parçalamak” anlamlarında da kullanılmıştır* (EDPT 942b).

O halde yukarıdaki beyti şu şekilde transkribe edip, Türkiye Türkçesine aktarabiliriz:

*siz varasız dümügesiz oyuna
korğaram kim yûsufuma kırt yona*

“Siz oyun alanına varıp, oyuna dalarsınız; (bu sırada) Yusufuma kurdun saldırmından korkarım”

Yine *yona* kelimesini *yona* < *yon-a* < *yon-* “(yabani hayvan) saldırmak, yaralamak, parçalamak; yontmak” şeklinde açıklayabiliriz.

KAYNAKÇA

- ARIKOĞLU, Ekrem-Klara Kuular, *Tuva Türkçesi Sözlüğü*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2003.
- ASMUSSEN, Jes P., *X^o āstvānīft*, Studies in Manichaeism, Copenhagen: Prostant Apud Munksgaard, 1965.
- ATA, Aysu, *Kıssasü'l-Enbiyā II (Dizin)*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1997.

- ATA, Aysu, *Türkçe İlk Kur'an Tercümesi*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2004.
- ATALAY, Besim, *Divanü Lugat-it-Türk Tercümesi*, c: I, II, III, IV, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1988.
- AYVERDİ, İlhan, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı, 2006.
- BAYRAM, Bülent, *Çuvaş Türkçesi-Türkiye Türkçesi Sözlük*, İstanbul: Tablet Yayınları, 2003.
- BOROVKOV, A. K., *Orta Asya'da Bulunmuş Kur'an Tefsirinin Söz Varlığı* (XII.-XIII. yüzyıllar), (Rusçadan çevirenler: Halil İbrahim Usta, Ebülfez Amanoğlu), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2002.
- CAFEROĞLU, Ahmet, *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*, İstanbul: Enderun Kitabevi, 1993.
- CLAUSON, Sır Gerard, *Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*, London: Oxford the Clarendon Press, 1972.
- CÛDÎ, İbrahim, *Lügat-ı Cûdî*, (Yayına hazırlayanlar: İsmail Parlatır, Belgin Tezcan Aksu, Nicolai Tufar), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1913-1914.
- DEMİRCİ, Ümit Özgür-Şenol Korkmaz, *Yusuf u Zeliha*, İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2008.
- Derleme Sözlüğü* c: I, II, III, IV, V, VI, VII, VIII, IX, X, XI, XII, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1963-1982.
- ERASLAN, Kemal, Osman Fikri Sertkaya, Nuri Yüce, *Kutadgu Bilig III (İndeks)*, İstanbul: Türk Kültürünü Araştırmaları Enstitüsü, 1979.
- ERDAL, Marcel, *Old Turkic Word Formation, A Functional Approach to the Lexicon*, Volume: I, II, Wiesbaden: Harrassowitz, 1991.
- EREN, Hasan, *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*, Ankara: Bizim Büro Basımevi, 1999.
- ERGIN, Muharrem, *Türk Dil Bilgisi (21. baskı)*, İstanbul: Bayrak Yayınları, 1997.
- GABAİN, A. Von, *Eski Türkçenin Grameri* (çeviren: Mehmet Akalın), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1988.
- GAZİHAN, Sultan Abdülhamid, *Lugati Çağatai ve Türki Osmâni*, İstanbul: Mihran Matbaası, 1298.
- GRØNBECH, Kaare, *Komanisches Wörterbuch, Türkischer Wortindex zu Codex Cumanicus*, Kopenhagen: E. Munksgaard, 1942.
- GÜLENSOY, Tuncer, *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2007.
- HAN, Muhammad Mehdi, *Sanglax*, (yayımlayan: Sır Gerard Clauson), London, 1960.
- KAYA, Ceval, *Uygurca Altun Yaruk*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1994.
- KÜNOS, İgnaz, *Sevix Süleyman Efendi's Çağataj-Osmanisches Wörterbuch*, Budapest, 1902.
- NADELYAYEV, V. M- Nasilov, D. M- Tenişev, E. R- Şçerbak, A. M *Drevnetyurskiy Slovar*, Leningrad: Izdatel'stvo Nauka, 1969.
- NASKALİ, Emine Gürsoy- Muvaffak Duranlı, *Altayca-Türkçe Sözlük*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1999.
- NASKALİ, Emine Gürsoy-Viltor Butanayev-Almagül İsina-Erdal Şahin-Liasian Şahin-Aylin Koç, *Hakasça-Türkçe Sözlük*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2007.
- NECİP, Emir Neripoviç, *Yeni Uygur Türkçesi Sözlüğü*, (çev: İkil Kurban), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2008.
- NİŞANYAN, Sevan, *Sözlerin Soyağacı Çağdaş Türkçenin Etimolojik Sözlüğü*, İstanbul: Adam Yayınları, 2003.
- ÖLMEZ, Mehmet, *Tuvacanın Söz Varlığı*, Wiesbaden: 2007.
- Özbek Tiliniñ İzehli Lugati*, Moskova: 1981.

- PİKARSKIY, E. K., *Yakut Dili Sözlüğü*, İstanbul: Ebüzziya Matbaası, 1945.
- RÄSÄNEN, Martti, *Versuch eines Etymologischen Wörterbuchs der Türksprachen*, Helsinki, 1969.
- RÖHNBORN, Klaus, *Uigurisches Wörterbuch*, Sprachmaterial der Vorislamischen Türkischen Texte aus Zentralasien 1-6, Franz Steiner Verlag GMBH-Wiesbaden, 1977.
- Sami, Şemseddin, *Kamus-ı Türkî*, (Yayına hazırlayan: Paşa Yavuzarslan), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2010.
- Starostin, Sergei-Anna Dybo-Oleg Mudrak, *Handbook of Oriental Studies*, c: I, II, III Boston, 2003.
- Tarama Sözlüğü*, c: I II, III, IV, V, VI, VII, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1963-1977.
- Tavkul, Ufuk, *Karaçay-Malkar Türkçesi Sözlüğü*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2000.
- Tekin, Talât, *Orhon Yazıtları*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1988.
- Tekin, Talât-Mehmet Ölmez-Emine Ceylan-Zuhal Ölmez-Süer Eker, *Türkmençe Türkçe Sözlük*, İstanbul: Simurg Yayınları, 1995.
- Toparlı, Recep, Hanifi Vural, Recep Karaatlı, *Kıpçak Türkçesi Sözlüğü*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2003.
- Türkçe Sözlük*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2009.
- User, Hatice Şirin, *Köktürk ve Ötüken Uygur Kağanlığı Yazıtları*, Konya: Kömen Yayınları, 2009.
- Usta, Halil İbrahim, *Orta Asya Kur'ân Tefsiri*, Türk Dilinin Tarihi Kaynakları, 2011.
- Yudahin, K. K.- Abdullah Taymas, *Kırgız Sözlüğü*, cilt: I, II, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1988.